

YUMORISTIK JANRLAR TARJIMASIDA MENTALLIK

 <https://doi.org/10.24412/2181-1784-2022-28-312-318>

PhD. Maxfuza ARTIKOVA
TDSHU katta o‘qituvchisi,
Toshkent, O‘zbekiston
Tel: +99893 5136468;
martikova@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada o‘zbek hamda ispan mediamakonidagi anekdotlar tarjimasida mentallik masalalari, jumladan urf-odat, an‘ana, kundalik turmush tarzining ta‘siri, zamonaviy xalqaro jurnalistika sohasida tarjima jarayonining o‘ziga xosligi, tarjimonning jurnalist vazifasini bajarishi, lingvomadaniy muammolari tahlil etilgan.*

Kalit so‘zlar: *mentallik, jurnalistik matn, lisoniy va madaniy norma, yumoristik janr, OAV tili.*

Аннотация. *В статье анализируются вопросы менталитета при переводе анекдотов в узбекских и испанских СМИ, в том числе влияние обычаев, традиций, повседневной жизни, своеобразие переводческого процесса в сфере современной международной журналистики, лингвокультурологические проблемы, и роль переводчика как журналиста.*

Ключевые слова: *ментальность, журналистский текст, лингвокультурная норма, юмористический жанр, язык СМИ.*

Abstract. *The article analyzes the issues of mentality in the translation of jokes in the Uzbek and Spanish media, including the influence of customs, traditions, life, the originality of the translation process in the field of modern international journalism, linguistic and cultural problems, and the role of the translator as a journalist.*

Keywords: *mentality, journalistic text, linguocultural norm, humorous genre, media language.*

Garchi tarjimashunoslikka oid bilimlar doirasida ommaviy axborot vositalari (OAV) tarjimasiga yetarlicha e‘tibor qaratilmagan bo‘lsa-da, jurnalistik tarjima tarjimondan har tomonlama professionallikni talab etishi tayin. Zero, OAV tarjimasida nafaqat tarjimonlik mahoratini, balki jurnalistik ko‘nikmalarni egallashni ham talab etadi.

Ernandes Gerreroning qayd etishicha [1, 159], jurnalistik matn tarjimoni voqea-hodisani jurnalist sifatida anglay olishi bilan bir qatorda

tarjimonlik ishini ham puxta bajarishi, tarjima qilayotgan matnini siyosiy, ijtimoiy va mentallik xususiyatlarini to‘liq anglab yetishi lozim.

Jurnalistik matnlar muallifning dunyoqarashi, mentaliteti, kommunikativ jarayondagi lisoniy va madaniy normalarini tashish xarakteriga ega. Shu sababdan ham OAV tarjimoni bir vaqtning o‘zida jurnalist ham sanaladi. Xorijiy tildan ona tiliga yoki aksincha tarjima qilish mobaynida tarjimon matn asliyatini muallifi, u mansub bo‘lgan millatning o‘y-fikri, tafakkuri, kundalik tashvishlari, milliy o‘ziga xosligini tushunishi zarur bo‘ladi. Yuqoridagi sifatlarni esa yumoristik janrdagi matnlar aks ettiradi.

O‘zbek va ispan mediamakonida umummilliy tarzda qo‘llanadigan hazil-mutoyiba janrlari, jumladan, anekdotlar, parodiyalar, yumoristik telehamda radiodasturlar keng auditoriyaga egaligi bilan ajralib turadi. Ma’lumki, biror milliy bayram, sayil hamda yig‘inlar hazil-mutoyibasiz o‘tmaydi. Shunday davralarda aynan qanday latifalardan foydalanilishi, ularning qahramonlari va voqealar rivoji o‘sha millatning milliy o‘ziga xosligi, an’analari, turmush tarzini namoyon etadi. Kulguga boy matnlar ko‘pchilik tomonidan qabul qilinish uchun mo‘ljallangan. Yumorga murojaat qilinganda, albatta, biror mashhur inson yoki voqeaga to‘xtalinadi. Bu kishilarni parodiya qilinganda ham yuz beradi. Kishilarni kuldirish uchun esa hammaga birdek tushunarli voqea yoki obrazlarga ishora qilish kerak bo‘ladi.

Shu ma’noda, G.G. Slayshkin umummilliy ahamiyat kasb etgan hazil-mutoyibalarga, xususan, anekdotlar pretsedentlik xususiyatiga egaligini ta’kidlaydi [3, 56]. Darhaqiqat, aynan yumoristik janr, unda ko‘tarilayotgan muammo, kishilarga bo‘lgan munosabat, hazil ostiga olinayotgan insonning holati, xatti-harakatlari muayyan millatning madaniyati, tarixi, bugungi turmush tarzi va qiziqishlarini aks ettiradi.

Lingvomadaniy axborotni o‘zida jamlagan anekdotlar yirik kognitiv qimmatga ega. Zero, anekdot auditoriya tomonidan yaxshi qabul qilinishi uchun avvalambor unda ilgari surilgan g‘oya, undan anglashiladigan mazmun, anekdotdagi voqea kishilarga yaxshi tanish bo‘lishi darkor.

Fikrimizcha, anekdotlar kishilar kayfiyatini ko‘tarish, ularga xush kayfiyat ulashish maqsadidagina yaratiladi va ijro etiladi, deyilsa, xato bo‘ladi. Zero, mazkur janrga mansub aksariyat asarlarda kulgu ortiga

yashiringan muammo mavjud. Bugungi kunda millionlab latifalar kishilar orasida tarqalib ulgurgan. Ammo ularning hammasidan ham OAVda, keng davralarda foydalanib bo‘lmaydi, oila a‘zolariga so‘zlab berilmaydi. Demak, oilaviy davralarda, turli tadbirlarda, do‘stlar davrasida aynan qaysi latifaning aytilishi, ularning qahramonlari kimlar bo‘lishi hamda voqea qay tarzda rivoj topishi va yakunlanishi o‘sha millat vakillarining mentaliteti, dunyoqarashi, an‘analari, turmush tarzi, qiziqishlariga bog‘liq bo‘ladi.

Shu o‘rinda o‘zbek hamda ispan xalqining latifaga bo‘lgan munosabatiga to‘xtalib o‘tish lozim. Bizningcha, o‘zbek hamda ispan latifalarini solishtirishda latifalar qahramonlari xarakterini qiyoslash bilan ham millat xarakterining ba‘zi bir o‘ziga xos jihatlarini o‘rganish mumkin, chunki aynan latifa qahramonlari xarakterida milliy hamda madaniy o‘ziga xoslik namoyon bo‘ladi. Masalan, latifa qahramonlari Afandi (o‘zbeklarda) hamda Manolo (ispanlarda)ning xakteri, ular bilan ro‘y beradigan hodisalar, har ikki millatning o‘ziga xos dunyoqarashidan dalolat beradi. Ma‘lumki, o‘zbek latifalari qahramoni Nasriddin Afandi (Xo‘ja Nasriddin) – o‘ta zukko, hozirjavob, aqlli, ishbilarmon kishi. Uni aldamoqchi bo‘lganlarni, birovning haqiga xiyonat qilganlarni, xalqqa azob berganlarni boplab adabini beradigan, haqiqatni yoqlaydigan Afandi latifalardagi voqealar davomida o‘zgalarni aldab ketishi va boshqalarni tanqid qilishi, ustidan kulishiga guvohi bo‘lamiz. Masalan, *Afandi Buxoroi sharifga borib o‘qidi. O‘qishni tugatib uyga qaytgach, otasi uning arabchadan olgan bilimini sinab ko‘rish niyatida so‘radi: — Xo‘sh, arablar sovigan oshni nima deb atasharkan? — Arablar sovigan oshni ko‘rishsa, indamay yeyaverishadi. Shuning uchun ham unga nom qo‘yib o‘tirishmagan.*

Ispanlarning Manolosi esa tamomila Afandiga qarama-qarshi xarakterdagi personaj bo‘lib, sodda va go‘lligi sabab aksariyat hollarda noqulay ahvolga tushib qoladi. Manolo o‘zgalarning ustidan kulmaydi, vaziyatdan ustalik bilan chiqib keta olmaydi, aksincha, o‘zi tang ahvolga tushib, kulguga qoladi. Atrofdagilar Manoloni masxaralab keladi. U ham o‘zgalarga qo‘shilib, o‘z ahvolidan zavqlanib kuladi: *Manolo se casó con Pilar. Él no lo sabía, pero Pilar había pasado de mano en mano antes de conocerlo. La noche de bodas estuvieron en el hotel del pueblo. Como los*

lugareños eran muy chismosos se amontonaron junto a la puerta de la habitación de Manolo y Pilar para oír que pasaba. Lo primero que escucharon fue que Manolo decía: - Ahora voy a besarte como nadie lo ha hecho, Pilar. Afuera se corrió el rumor: - ¡La va a besar! ¡La va a besar! - Ahora voy a abrazarte como nadie lo ha hecho, Pilar. - ¡La va a abrazar! ¡La va a abrazar! - Y ahora voy a hacerte lo que nadie le ha hecho antes, Pilar. - ¡La va a matar! ¡La va a matar!

Yuqoridagi matnlardan ko‘rinib turibdiki, har ikki mamlakat yumoristik qahramonlari timsolida kishilarning milliy xarakteri, o‘ziga xos jihatlari namoyon bo‘lgan. Shu o‘rinda misol tariqasida televizion tok-shoularni keltirishimiz mumkin. O‘zbek tok-shoularida muammo o‘rtaga tashlanadi va u yuzasidan turli kasb egalari, xolis ekspertlar o‘z tanqidiy fikrlarini bildirishadi. Hazil aralash tanqid qilinadi, ammo hech kim o‘z-o‘zini tanqid qilmaydi, balki o‘zgalarning xatti-harakatlari, yurish-turishlari kulgu ostiga olinadi.

O‘zbekistonda tok-shouga qahramon sifatida tanlab olingan inson noqulay vaziyatlardan ham ustalik, hozirjavoblik bilan chiqib ketishga harakat qiladi. Biroq Ispaniyadagi tok-shoularda buning aksi. Ispan shoumenlari quyidagi mezonlar asosida tok-shoulari uchun qahramon tanlaydi: qahramonning kuchli bilimga egaligi, shiddatkorligi va eng asosiysi, o‘z-o‘zini tanqid qila olishi, o‘z ustidan kula olishi.

Demakki, Manolo obrazi bu ispan xarakteridan kelib chiqqan hamda ularning tarixiy rivojlanib kelayotgan milliy xarakterining namunasi, desak xato bo‘lmaydi. Shuningdek, latifalarni xalq yaratadi va ularning muallifi anonim. Shu bois ham anekdotlarda ko‘tarilgan muammo, ulardagi fikrlar rivoji, qarashlar xolis bo‘ladi.

Bugungi kunga kelib, o‘zbek mediamatnlarida turli mavzudagi latifalar uchraydi. Ularning aksariyatini oilaviy (er-xotin, qaynona va kelin munosabatlari) mavzular tashkil etadi.

O‘zbek va ispan mediamatnlarini kuzatish natijasida har ikki mamlakat mediamakonida keltiriladigan latifalar mavzularida o‘xshashlik va farqlar kuzatildi. Jumladan, har ikki mamlakat gazetalarida ham ayollarni kulguga olish: “Ayollar fevralda kam gapirishadi. Chunki fevral eng kalta oy. Erkaklar esa mart oyining boshida ayollarga fevralda kam gapriganliklari uchun sovg‘alar berishadi” (“Darakchi”); “..¿En qué se

parece una mujer a un perro? – En que a veces parece que te entienden... ” (“AVS”); erkaklarning e’tiborsizligini ko‘rsatuvchi: “– Xotin, senmisan?! Ha, yaxshi yuribman. Mashina joyidami? Yangilik deysanmi? Mashinaga ikkita fara oldim, motor oldim. – Mashinangiz qursin, bolalarni so‘ramaysiz ham. – Darvoqe, bolalarni mashinaga yaqinlashtirma, bo‘yog‘ini ko‘chirib, chizib tashlashmasin” (“Darakchi”); “¿Cómo le ayuda el hombre a la mujer en la cocina? – Levantando a pies que barra” (“AVS”); er va xotin o‘rtasidagi ziddiyatli vaziyatlarga doir: “Er o‘lim to‘shagida yotibdi. Xotin esa uning tepasida turib, ko‘z yosh to‘kmoqda: – Nega meni yolg‘iz tashlab ketyapsiz? Sizsiz qanday yashayman?! Yo‘q, agar ketsangiz, ortingizdan tezda yetib boraman! – Shoshilma, – deya xirilladi er. – Men u yerda biroz nafasimni rostlab olay!” (“Darakchi”); “¿En qué parece un hombre a un microondas?.. En que al principio pensas que sirve para todo y al final sólo para calentar” (“AVS”) kabi mavzulardagi anekdotlar beriladi.

Har ikki mamlakat gazetalaridan o‘rin olgan yumoristik matnlarda har ikki xalqning urf-odatlarini, dunyoqarashi va milliy-madaniy o‘ziga xosligi sabab farqli jihatlar ham kuzatildi. Masalan, ispan yumorida uchramaydigan mavzular qatorida qaynona va kelin munosabatlariga doir: “Qaynotalar nega kelinlariga mehribon bo‘lishlarini bilasizmi? Chunki ikkovlari ham bir odamdan qo‘rqishadi” (“Mushtum”); xalq orasida tarqalgan irimlarga doir: “Bugun ishdan qaytayotganimda qora mushuk yo‘limni kesib o‘tdi, keyin birdan qaytib oldingi tomonga o‘tdi. U qarorini o‘zgartirdimikan yoki ta’sirini ikki barobar oshirmoqchi bo‘ldimi?” (“O‘zAS”); milliy urf-odatni eslatadigan: “O‘zbek xonadoniga xorijdan mehmon kelibdi. Birpasda palov pishibdi, choy qaynabdi. Dasturxon yozilibdi. Mezbon choy damlab, qaytara boshlabdi: bir, ikki, uch... Keyin choy qaytargan piyolasiga choy quyib o‘zining oldiga qo‘yibdi. Yangi piyolaga choy quyib, og‘aynisiga uzatibdi. Mehmonning afti norozi bujmayibdi. Mezbon so‘rabdi: Og‘ayni, seni xafa qildimmi? -Ha. - Nima qilib? - Axir o‘zingning piyolangni uch marta chayib tashlagan choydan menga quyding–ku!.. ” (“Darakchi”).

Ispan gazetalaridagi milliy o‘ziga xos yumoristik matnlar qatoriga millat vakillarining turmush tarzi bilan bog‘liq bo‘lgan qiziqarli voqealarni gavdalantiruvchi: ...“Está la fiesta a su máximo, y en eso llega Jaimito, se

acerca a una chica y le pregunta:- ¿Vas a bailar?- ¡Sí! - le responde la chica con gran entusiasmo.- Buenísimo! Me llevo tu silla entonces” (“AVS”); Ispaniyaning turli millatga xos bo‘lgan xalqlarining kulguga olinishi orqali milliy xarakter kasb etgan: “¿Por qué en Galicia no hacen cubitos de hielo? – Porque se murió la vieja que sabía la receta” (“AVS”); “Estaba un catalán en su casa y le da un ataque cardíaco, avisan a la ambulancia, lo montan en la camilla, lo suben en la ambulancia y de camino el médico le dice a su ayudante: -¡Rápido, póngale la mascarilla! Y el catalán: -¡No, por favor, póngame la más baratilla!” (“ABC”); “Un vasco aparece en el Guinness como la persona que ha comido mayor cantidad de huevos seguidos, un periodista le pregunta: -Y como consiguió comer usted tantos huevos seguidos? -Ya ve, a fuerza de pan” (“AVS”).

Har ikki tildagi mediamatnlardagi latifalar tahlili mazkur turdagi matnlarning zamon muammolari, kundalik tashvishlari, qiziqishlarini aks ettirishini ko‘rsatdi.

Ta’kidlash kerakki, ba’zi o‘zbek gazetalari chop etayotgan latifalar xorijiy ommaviy axborot vositalari (asosan, rus manbalari)dan tarjima qilib beriladi. Shu sababdan ham bu turdagi hajviy matnlar millat turmush tarziga “begonaligi” bilan ajralib qoladi: “*Kuyov shifoxonada o‘lim bilan olishib yotgan qaynonasini ko‘rib kelibdi va xotiniga o‘shqira ketibdi: – Oying otdek sog‘lom, erta-indin kasalxonadan chiqadi va biznikida turadi! – Yo‘g‘-e, do‘xtir axir menga “Oyingiz o‘ladi”, degandi –ku?! – Senga nima deginini bilmadimu, menga “Eng yomon holatga tayyor bo‘lib turing”, dedi*” (“Darakchi”).

O‘zbek xalqida azaldan qaynona-kelin munosabatlari hazilga olingan. Bunga sabab esa o‘g‘il farzandlarning o‘z ota va onasi bilan yashashidir. Bunda tabiiyki, kelin va qaynona munosabati yuqori planga chiqadi. Qaynona hamda kuyov munosabatlaridagi ziddiyatlar o‘zbek millatiga xos emas.

Ma’lumki, kishilar boshqa bir lingvomadaniyatga mansub odamlar bilan o‘zaro nutqiy munosabatga kirishganda o‘z madaniyatini tahlil qila boshlaydi. Aynan mana shu paytda turli tushunmovchiliklar, inkor etish hisi paydo bo‘ladi [2, 6]. Demak, bu kabi ziddiyatli vaziyatlar ham anekdotlar uchun yaxshi mavzu hisoblanadi.

Bu kabi ziddiyatli vaziyatga o‘zbek milliy udumlaridan hisoblangan “choy quyish” haqidagi yoki Ispaniyadagi turli etnik qatlamlarning kulgu ostiga olinishi bilan bog‘liq yuqorida keltirilgan anekdotlar ham misol bo‘la oladi.

Xullas, latifalar zamirida jiddiy lingvomadaniy muammolar yashiringan bo‘lib, ularda hayotiy voqealardan andaza olinadi. O‘zbek va ispan gazetalaridan o‘rin olgan yumoristik janrlar tarjimasida har ikki millat mentaliteti, dunyoqarashi, xarakteri namoyon bo‘ladi. Jumladan, o‘zbek gazetalaridagi hajviy janrdagi matnlarda mutoyibaga tortiluvchining zukko, topqir ekaniga ishora qilinsa, ispan gazetalarida mazkur shaxsning sodda, go‘l, noqulay vaziyatlardan uddaburrolik bilan chiqib ketish xarakteriga ega bo‘lmasligining guvohi bo‘lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Hernández Guerrero, M. J. La traducción periodística. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2005. 159
2. Завьялова К.В. Функционирование прецедентного текста и прецедентного имени: сказка “Золушка” в русской, американской, испанской и венгерской лингвокультурах: Дисс. ...канд. филол. наук. – М., 2007.
3. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. – М.: Академия, 2000.
4. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”, “Ҳордик”, “Даракчи”, “Сўғдиёна”, “ABC”, “El mundo” газеталари.
5. “Муштум” журнали.
6. Artikova, M. (2015). Los problemas culturales de aprender: La lengua española por los estudiantes uzbekos. In La enseñanza del español en el contexto de las artes y la cultura: actas del XLIX Congreso Internacional de la Asociación Europea de Profesores de Español (AEPE), celebrado en Ávila (España), del 21 al 25 de julio de 2014 (pp. 127-132). Asociación Europea de Profesores de Español (AEPE).